

nego pravilo. Imenice ženskoga roda tipa *stvar* neplodna su kategorija i one u se ne primaju nove imenice ako nisu izvedenice na *-ad* i *-ost*, i zato se ženska imena kao *Ines, Nives, Mercedes* i ženska prezimena na *-ić* ne sklanjaju, a ona na *-a* sklanjaju, kao i sve druge imenice ženskoga roda na *-a*.

Pozdravljam lektore koji nastoje izaći iz anonimnosti, želim im uspjeha u radu, ali da bi mogli napredovati, iz ovoga bi mogli izvući određene zaključke, tj. da za dobro poučavanje treba:

1. čitati stručnu literaturu,
2. čitati je s razumijevanjem,
3. skupljati primjere,
4. bar tri puta više znati od onoga što se izlaže.

Lektori bi morali dolaziti i na stručne skupove, a posebno na sastanke Zagrebačkoga lingvističkoga kruga.

A najbolje bi bilo da se početnici javljaju u stručnim časopisima gdje ih urednici mogu upozoravati na nedostatke, poučavati ih, i kad se tako nekoliko puta pod stručnim nadzorom s uspjehom otisnu u stručni javni svijet, onda će im porasti i pojačati krila i za druge slične pothvate.

Stjepan Babić

Litra i izvedenice

Priređujući četvrto izdanje *Hrvatskoga pravopisa*, autori su se našli u nedoumici kad su uz kratice za mjerne jedinice obujma morali staviti njihove pune nazive. Iako se u hrvatskoj upotrebi znać i imenica *litar*, nije bilo kolebanja da je normativni lik samo *litra*. Nevolja je u tome što se izvedene jedinice često pojavljuju u muškome rodu, *centilitar*, *decilitar*, *hektolitar*, a neprilično je da osnovna jedinica bude u jednome rodu, a njezine izvedenice u drugome. Dati pak sve u ženskome rodu, učinilo nam se da bi bilo određeno nasilje u jeziku. Jednostavnije bi bilo da priručnici mjernih jedinica imaju određeno kako treba biti, ali u više takvih priručnika izvedenih jedinica jednostavno nema. Pogledao sam u djela: T. Cvitaš i N. Kalay, *Fizičke veličine i jedinice međunarodnog sustava*, Zagreb, 1975., K. Ražnjević, *Fizikalne veličine i mjerne jedinice*, Za-

greb, 1985., Z. Jakobović, *Leksikon mjernih jedinica*, III. izdanje, Zagreb, 1991. To se može smatrati nedostatkom tih priručnika. Nakon savjetovanja s kolegama odlučili smo se za *centilitra* i *decilitra* (ž. r.), a da dvojstvo bude za *hektolitra* i *hektolitar*. Prije smo zamolili g. Z. Jakobovića da nam kaže što on misli o tome, on nam je odgovorio u smislu u kojem smo to već riješili, ali zbog zanimljivosti objavljujemo i njegovo mišljenje.

Stjepan Babić

Litra i izvedenice

Litra je naziv međunarodno dogovorene i u Hrvatskoj zakonite mjerne jedinice obujma¹, kojoj iznimno pripadaju dva zakonita znaka, uspravno verzalno ili kurentno slovo (L, l). Po određenju je litra poseban naziv za kubni decimetar ($L = dm^3$, te je formalno iznimno dopuštena jedinica koja ne pripada Međunarodnom sustavu. Od litre se mogu tvoriti decimalne jedinice pomoću zakonitih decimalnih predmetaka, te druge izvedene jedinice.

Litra je kao i *libra* bila naziv starih rimskih mjernih jedinica mase (težine), poslije obujma pa i novca, a porijeklo joj je u grčkom i latinskom jeziku². U hrvatskom se jeziku *litra* pojavljuje većinom u ženskom rodu, rijetko u muškome (*litar*), ali se izvedene decimalne jedinice češće pojavljuju u muškome rodu (*decilitar*, *centilitar*, *hektolitar* i dr.)³.

Među najstarijim spomenima litre na hrvatskome jeziku jest ono iz doba Dubrovačke Republike gdje se za *rimsku libru* na hrvatskom rabi samo *litra*⁴, a jednako je tako i u Belostenčevu *Gazo-*

¹ Zakon o mjernim jedinicama, *Narodne novine* br. 53 od 18. lipnja 1993.

² Zvonimir Jakobović, *Leksikon mjernih jedinica*, Skolska knjiga, Zagreb 1991.

³ Zvonimir Jakobović, Mjerne jedinice u hrvatskom jeziku i pravopisu, *Jezik* br. 1, 1993.

⁴ *Opća enciklopedija JLZ*, sv. 5, 1979.

filaciju⁵, gdje se navodi: *litra*, *litrice* (izvorno pisano *litricea*) kao hrvatski naziv za latinsko *libra, ae*, dakle obje u ženskom rodu.

Bogoslav Šulek u svome *Rječniku znanstvenog nazivlja*⁶ te u članku kojim najavljuje uvođenje metarskih jedinica u Hrvatskoj⁷ navodi *litru* u ženskom rodu, a u posljednjem i decimalne jedinice *dekalitra*, *hektolitra*, *kilolitra*, *decilitra* itd., također sve u ženskom rodu.

I svi drugi izvori, rječnici, leksikoni i stručna literatura prvenstveno navode *litra* u ženskom rodu, a ako i bilježe *litar*, tada upućuju na *litru*. Petar Guberina i Kruno Krstić navode da je *litar* tipičniji za srpski, a *litra* za hrvatski jezik⁸. Od ozbiljnije mjeriteljske literature samo Marijan Brezinšćak u svojoj knjizi *Mjerenje i računanje*⁹ rabi *litar*, te decimalne jedinice *decilitar* itd., dakle sve u muškom rodu, iako je u kasnijim radovima i on prešao na *litru*.

U većim svjetskim jezicima *litra* je različita roda – u engleskom je srednjega (*litre*), u francuskom muškoga (*litre*), a u njemačkom je dvorodna, muškog i srednjeg (*der Liter, das Liter*), ali je u švicarskom njemačkom samo u muškom rodu.

Postavlja se pitanje, odakle je *litar/litra* u hrvatskom dvorodna riječ, i to tako da se kao osnovna jedinica ra bi u

ženskom rodu, a u decimalnim jedinicama češće u muškom rodu. Po mom su mišljenju tomu dva razloga.

Jedan je jak utjecaj latinskoga jezika, još prije uvođenja Metarskog sustava, pa se osnovni naziv udomaćio u ženskom rodu. Poslije, u času uvođenja Metarskog sustava i njegovih decimalnih jedinica, bio je jak utjecaj njemačkoga jezika, pa su se decimalne jedinice počele rabiti u muškom rodu. Potkrepa su tomu i izvedene jedinice, na primjer *litar-atmosfera*¹⁰, koja je vjerojatno oslonjena na njemačku *Literatmosphäre*, gdje je samo *litar*, bio manji, jer bi inače utjecao i na rod osnovnog naziva. A ipak, i neškolorani govornik hrvatskoga jezika govori samo *litra*.

Drugi je razlog znatno praktičniji. Decimalni su predmetci većinom muškog roda, a praktični korisnici decimalnih jedinica većinom, istina mjeriteljski neispravno, rabe skraćeno samo decimalni predmetak. Tako se umjesto punih naziva decimalnih jedinica nažalost govori samo »*deci*«, »*hekto*«, pa i »*hekta*« itd. Na primjer, izrazu »*dva deci*« bliže je izraz »*dva decilitra*« nego »*dvije decilitre*«.

Sto zaključiti na kraju?

Litra je kao osnovni naziv nedvojbe u hrvatskom jeziku u ženskom rodu.

Za tvorbu decimalnih i drugih izvedenica valjalo bi zbog sustavnosti preporučiti također ženski rod, dakle *decilitra*, *centilitra*, *mililitra*, *hektolitra*, itd. To bi valjalo postupno provoditi kroz školske knjige, rječnike, stručnu literaturu itd. Ipak, mora se uzeti u obzir da je dvorodnost činjenica, te bi ju kao iznimku trebalo još neko vrijeme tolerirati.

Zvonimir Jakobović

⁵ Joannis Belloszténecz, *Cazophylacium illyrico-latinum, Zagrabiae 1740*; pretisak Liber i Mladost, Zagreb 1972–73.

⁶ Bogoslav Šulek, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*, Zagreb 1874–75; pretisak Globus, Zagreb 1990.

⁷ Bogoslav Šulek, *Nove mjere. Danica, Koledar i ljetopis za 1876*, Društvo sv. Jeronima, Zagreb 1875.

⁸ Petar Guberina, Kruno Krstić, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb 1940.

⁹ Marijan Brezinšćak, *Mjerenje i računanje u tehničarima i znanosti*, Tehnička knjiga, Zagreb 1971.

¹⁰ Tomislav Cvitaš, Nikola Kallay, *Fizičke veličine i jedinice Međunarodnog sustava*, Hrvatsko kemijsko društvo, Zagreb 1975.

¹⁰ Tomislav Cvitaš, Nikola Kallay, *Fizičke veličine i jedinice Međunarodnog sustava*, Hrvatsko kemijsko društvo, Zagreb 1975.